

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HOÁ HÀ NỘI

KHOA VĂN HÓA HỌC

NGUYỄN THỊ THANH

VĂN HÓA LÀNG BÌNH ĐÀ TRUYỀN THỐNG VÀ BIẾN ĐỔI

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC: TS. LÊ THỊ THU HÀ

HÀ NỘI - 2014

LỜI CẢM ƠN

Trước hết tôi xin được bày tỏ lòng cảm ơn tới Ban giám hiệu nhà trường, các thầy cô trong khoa Văn hóa học, Trường Đại học Văn hóa Hà Nội đã tạo điều kiện giúp đỡ tôi trong suốt 4 năm học tại trường và đặc biệt tôi xin gửi lời cảm ơn chân thành tới TS. Lê Thị Thu Hà, người đã trực tiếp hướng dẫn và giúp đỡ tôi trong suốt quá trình nghiên cứu và hoàn thành bài khóa luận này.

Tôi cũng xin gửi lời cảm ơn tới các cô chú, anh chị Phòng Văn hóa thể thao và du lịch xã Bình Minh, huyện Thanh Oai, thành phố Hà Nội, Ban quản lý di tích đền Nội làng Bình Đà đã cung cấp tư liệu để tôi tham khảo trong quá trình nghiên cứu đề tài khóa luận.

Mặc dù đã thực sự cố gắng trong quá trình nghiên cứu, song do thời gian và kiến thức có hạn bài khóa luận không thể tránh khỏi những thiếu sót, kính mong nhận được sự đóng góp của quý thầy cô để khóa luận hoàn thiện hơn.

Sinh viên

Nguyễn Thị Thanh

MỤC LỤC

LỜI CẢM ƠN

MỞ ĐẦU	1
---------------------	----------

Chương 1: CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ TỔNG QUAN VỀ LÀNG NGHỀ BÌNH ĐÀ, BÌNH MINH THANH OAI, HÀ NỘI.....	9
--	----------

1.1. Cơ sở lý luận	9
---------------------------------	----------

1.1.1. Một số khái niệm.....	9
------------------------------	---

1.1.2. Làng nghề thủ công truyền thống	11
--	----

1.1.3. Một số đặc điểm của làng nghề thủ công truyền thống	12
--	----

1.1.4. Vai trò của làng nghề thủ công truyền thống.....	13
---	----

1.1.5. Biến đổi văn hóa.....	14
------------------------------	----

1.2. Tổng quan về làng Bình Đà, xã Bình Minh, huyện Thanh Oai, thành phố Hà Nội	16
--	-----------

1.2.1. Vị trí địa lý	16
----------------------------	----

1.2.2. Lịch sử hình thành.....	16
--------------------------------	----

1.2.3. Điều kiện kinh tế	19
--------------------------------	----

1.2.4. Điều kiện văn hóa, xã hội.....	20
---------------------------------------	----

Chương 2: NHỮNG GIÁ TRỊ VĂN HÓA TRUYỀN THỐNG LÀNG BÌNH ĐÀ, BÌNH MINH, THANH OAI, HÀ NỘI	21
--	-----------

2.1. Giá trị văn hóa vật thể	21
---	-----------

2.1.1. Làng xóm, nhà ở.....	21
-----------------------------	----

2.1.2. Hệ thống di tích thờ tự của làng.....	23
--	----

2.2. Văn hóa phi vật thể	37
---------------------------------------	-----------

2.2.1. Phong tục tập quán.....	37
--------------------------------	----

2.2.2. Tín ngưỡng dân gian	38
----------------------------------	----

2.2.3. Lễ hội truyền thống của làng.....	40
--	----

2.2.4. Nghề thủ công truyền thống.....	46
--	----

Chương 3: XU HƯỚNG BIẾN ĐỔI VÀ NHỮNG VẤN ĐỀ ĐẶT RA TRONG VĂN LÀNG BÌNH ĐÀ, BÌNH MINH, THANH OAI, HÀ NỘI

3.1. Các yếu tố tác động đến sự biến đổi trong văn hóa làng Bình Đà	58
3.1.1. Yếu tố khách quan.....	58
3.1.2. Yếu tố chủ quan	59
3.2. Xu hướng biến đổi văn hóa làng Bình Đà hiện nay	61
3.2.1. Xu hướng biến đổi.....	61
3.2.2. Biến đổi trong văn hóa vật thể	63
3.2.3. Biến đổi trong văn hóa phi vật thể	67
3.3. Những vấn đề đặt ra	75
3.3.1. Quan điểm của Đảng và Nhà nước về xây dựng nông thôn mới..	75
3.3.2. Giải pháp nhằm bảo tồn các giá trị văn hóa truyền thống	77
KẾT LUẬN	81
TÀI LIỆU THAM KHẢO	82
PHỤ LỤC	85

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

“Nhất pháo Bình Đà, nhất cà Ninh Dương, nhất tương Kỳ Đà” đó chính là câu ca người xưa vẫn truyền tai nhau ca ngợi những đặc sản nổi tiếng trong vùng, trong đó pháo Bình Đà luôn được xếp hàng đầu. Dù rất lâu rồi không còn nghe tiếng pháo nổ mỗi dịp tết đến, xuân về nhưng trong ký ức người dân nơi đây nghề làm pháo vẫn được coi là nghề truyền thống đã làm nổi tiếng quê mình.

Làng Bình Đà, xã Bình Minh, Thanh Oai, Hà Nội cách trung tâm Hà Nội xuôi qua quận Hà Đông, theo quốc lộ 6 khoảng 3km, tới Ba La, rẽ trái theo đường 21B (trục đường đi Vân Đình, chùa Hương) chừng 7km qua tổng Xồm là tới Bình Đà. Nơi đây trước kia có nghề làm pháo cổ truyền và những nét văn hóa làng nghề truyền thống. Trong quá trình phát triển dưới sự tác động của các yếu tố nội sinh lẫn ngoại sinh, làng Bình Đà giờ đã không còn nghề pháo nhưng những giá trị văn hóa làng ít nhiều được lưu giữ.

Văn hóa làng Bình Đà cũng như văn hóa làng việt truyền thống luôn là nơi bao đời nay cư dân Việt cư trú, lao động, sản xuất và tổ chức mọi sinh hoạt văn hóa, sinh hoạt tinh thần; đồng thời là nơi có kết quan hệ dòng tộc, xóm giềng. Làng là mô hình để người xưa theo đó mà mở rộng ra xây dựng tổ chức quốc gia, đô thị. Làng còn là pháo đài để chống giặc ngoại xâm cùng mọi yếu tố ngoại lai, bảo vệ sự bình yên cho dân tộc, cho đất nước. Văn hóa làng chính là hệ thống những giá trị hình thành qua bao đời trong toàn bộ các hoạt động đó và đến lượt mình, nó cũng chính là công cụ, là phương tiện tổ chức và duy trì toàn bộ các hoạt động này. Nó đi vào ký ức người dân bằng hàng loạt những giá trị vật chất và tinh thần rất gần gũi và thân thương.

Thế giới đầy màu sắc của văn hóa làng được quy ước thành lệ làng, đúc kết trong hương ước làng, bộc lộ một cách phong phú qua hội làng. Tất cả chất lọc lại, tạo nên bản sắc văn hóa làng, mà trong đó tính cộng đồng làng và tính tự trị của làng là những giá trị nổi trội nhất.

Trải qua các thời kỳ lịch sử của dân tộc, văn hóa làng Việt đã chứng tỏ sức sống mãnh liệt của mình. Sau lũy tre làng, bên giếng làng, dưới mái đình làng, trong bầu khí thân thương của những ngày hội làng, mọi người sống với nhau nặng tình nặng nghĩa, giúp đỡ nhau lúc tắt lửa tối đèn. Tình làng nghĩa xóm, quan hệ láng giềng ràng buộc con người trong nếp sống làng, xã có kỷ cương, trong sáng và thanh cao.

Tìm hiểu về văn hóa “làng Bình Đà truyền thống và biến đổi” đã góp phần cơ sở khoa học cho việc đề ra các chính sách, giải pháp nhằm quản lý xã hội nông thôn bảo tồn các giá trị văn hóa truyền thống, giúp các làng xã phát triển trong điều kiện của công nghiệp hóa và hiện đại hóa. Giờ đây, làng quê Việt Nam đang đẩy mạnh công cuộc công nghiệp hóa, hiện đại hóa. Cuộc cách mạng to lớn này sẽ tác động mạnh mẽ, sâu sắc hơn bao giờ hết đến các mặt của đời sống làng xã, đòi hỏi phải hiểu rõ hơn vấn đề làng xã từ cổ truyền đến hiện đại, để có những chính sách, giải pháp cùng bước đi, cách đi phù hợp không chỉ trên toàn cục và còn với từng làng quê, vùng quê cụ thể, bởi làng Việt rất đa dạng về các mặt kinh tế, cơ cấu tổ chức, lệ tục, tín ngưỡng..

2. Lịch sử vấn đề

Làng nghề là một đề tài khoa học khá hấp dẫn về mặt lý thuyết và thực tiễn nên từ lâu đã được đề cập dưới nhiều góc độ khác nhau.

Trước hết phải kể đến các cuốn sử thời phong kiến, như *Đại Việt sử ký toàn thư* của Sử quán triều Lê, *Khâm định Việt sử thông giám cương mục* của Quốc sử quán triều Nguyễn, hay các sách địa chí, (quốc chí, tỉnh chí, xã chí), như *Dư địa chí* của Nguyễn Trãi [15], *Đại Nam nhất thống chí* của quốc sử quán triều Nguyễn [19]’ *Lịch triều hiến chương loại chí* của Phan Huy Chú [18]; các cuốn tỉnh chí, xã chí... đều nói đến các làng nghề và các sản phẩm nghề ở từng vùng

quê trong cả nước. Đây là nguồn sử liệu gốc để tiếp đầu tiên khi nghiên cứu về nghề và làng nghề nói chung,

Thứ hai là các công trình nghiên cứu về lịch sử các ngành nghề, các làng nghề và vùng nghề khác nhau, như ba tập *nghề cổ truyền* do Sở Khoa học công nghệ và môi trường và Sở VHTT Hải Hưng biên soạn và xuất bản [20], *Quê* gồm Bát Tràng của Đỗ Thị Hảo [8], *nghề thủ công truyền thống Việt Nam và các vị tổ nghề, làng nghề, phố nghề Thăng Long- Hà Nội* của hai tác giả Trần Quốc Vượng và Đỗ Thị Hảo [22], *làng nghề thủ công truyền thống Việt Nam* của Bùi Văn Vượng [4], .v.v. các làng nghề và làng nghề thủ công còn được đề cập trong hầu hết các cuốn địa chí cấp tỉnh, cấp huyện, các công trình khảo cứu về làng, về các tộc người trong thời gian gần đây. Nghề và làng nghề cũng là đề tài hấp dẫn cho Luận án Tiến sĩ, Thạc sĩ của các chuyên ngành Dân tộc học, Văn hóa dân gian và Văn hóa học , như *nghề dệt cổ truyền ở đông bằng Bắc Bộ* của Lâm Bá Nam [10], *Làng nghề sơn quang Cát Đằng* của Nguyễn Lan Hương [11] ; *Làng thêu Quất Động* của Nguyễn Thị Sáu [14] ; *Làng nghề chạm Bạc Đồng Sâm ở Thái Bình* của Đỗ Thị Tuyết Nhung [9] ; *Làng Cự Đà, quá trình hình thành và phát triển* của Huỳnh Phương Lan, *Làng Nhị Khê với nghề tiện truyền thống* của Vũ Thanh Hà [28].v.v..

Ngoài các công trình khảo cứu về nghề thủ công truyền thống, còn có các cuốn sách đặt nghề thủ công và làng nghề thủ công truyền thống trong bối cảnh CNH – HĐH, như *Phát triển làng nghề thủ công truyền thống trong quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa* của Trần Minh Yên [64] , sự biến đổi của *làng nghề La Phù* của nhóm tác giả Tạ Long [24] .v.v..

3. Mục đích nghiên cứu

Đề tài nghiên cứu: “*Văn hoá làng Bình Đà truyền thống và biến đổi*” với mục đích tìm hiểu những giá trị và sự biến đổi các giá trị văn hóa truyền thống ở làng Bình Đà, Bình Minh, Thanh Oai, Hà Nội nhằm đưa ra những giải pháp bảo tồn những giá trị tốt đẹp.

4. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu

- Đối tượng nghiên cứu: Đề tài tập chung nghiên cứu những giá trị văn hóa truyền thống vật thể và phi vật thể của làng Bình Đà

- Phạm vi nghiên cứu: Đề tài nghiên cứu những giá trị văn hóa truyền thống ở làng Bình Đà, Bình Minh, Thanh Oai, Hà Nội từ xưa cho đến nay.

5. Phương pháp nghiên cứu

Trong công trình nghiên cứu của mình, người viết đã tiến hành một

số phương pháp nghiên cứu như sau: Phương pháp nghiên cứu Dân tộc học, Văn hóa học, thống kê xã hội học, phương pháp liên ngành trong đó đặc biệt chú trọng tới phương pháp điều tra khảo sát thực địa, phương pháp so sánh, phân tích tổng hợp để đạt được mục tiêu nghiên cứu đã nêu.

6. Cấu trúc khóa luận

Khoá luận có cấu trúc như sau:

Ngoài phần mở đầu, mục lục, phụ lục, danh mục tài liệu tham khảo, nội dung của khóa luận được chia làm ba chương:

Chương 1: Cơ sở lý luận và tổng quan về làng nghề Bình Đà, Bình Minh, Thanh Oai, Hà Nội

Chương 2: Những giá trị văn hóa truyền thống làng Bình Đà, Bình Minh, Thanh Oai, Hà Nội

Chương 3: Biến đổi các thành tố trong văn hóa làng nghề làm pháo Bình Đà, Bình Minh, Thanh Oai, Hà Nội

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bùi Xuân Đính (1998) – *Hương ước và quản lý làng xã*, Nxb. KHXH, Hà Nội,
2. Bùi Xuân Đính (2008) - *Hành trình về làng Việt Cổ*, Nxb. Từ điển Bách Khoa, Hà Nội.
3. Bùi Xuân Đính (2009)– *Làng nghề thủ công huyện Thanh Oai (Hà Nội) truyền thống và biến đổi*, Nxb. KHXH, Hà Nội.
4. Bùi Văn Vượng (1998) - *Làng nghề thủ công truyền thống Việt Nam*, Nxb. VHDT, Hà Nội.
5. BCH Đảng bộ xã Bình Minh (2005) – *Báo cáo kết quả thực hiện Nghị quyết Đại hội Đảng bộ xã lần thứ 20, phương hướng nhiệm vụ 5 năm 2005 – 2010*, bản đánh máy, lưu tại Văn phòng Đảng ủy xã Bình Minh.
6. *Đại việt sử ký toàn thư* (2014), bản dịch, Nxb. VHTT, Hà Nội, tập 1.
7. Địa chí Hà Tây (2007), Sở VHTT, Hà Tây.
8. Đỗ Thị Hảo (1989), *Quê gốm Bát Tràng*, Nxb. Hà Nội.
9. Đỗ Thị Tuyết Nhung (2004) – *Làng nghề chạm bạc Đồng Sâm ở Thái Bình*, Luận văn Thạc sĩ Văn hóa học, lưu tại khoa Sau Đại học, trường Đại học văn hóa Hà Nội.
10. Lâm Bá Nam (1995) – *Nghề dệt cỏ truyền ở đồng bằng Bắc Bộ*, Luận án Phó Tiến sĩ sử học, lưu tại thư viện trường Đại học Khoa học xã hội - nhân văn, Hà Nội.
11. Nguyễn Lan Hương (2003) – *Làng nghề sơn quang Cát Đằng*, Luận văn Thạc sĩ Văn hóa dân gian, lưu tại Viện Nghiên cứu Văn hóa.
12. Nguyễn Doãn Trường (2008) – *Miền Đất Cổ Bình Đà*, Nxb. Văn Hóa Dân Tộc.

13. Nguyễn Văn (2003) – *Bình Đà đất thánh*, Nxb. Thanh Niên, Hà Nội.
14. Nguyễn Thị Sáu (2002) – *Làng thêu Quất Động*, Luận văn Thạc sĩ Văn hóa học, lưu tại khoa Sau Đại học, trường Đại học Văn hóa Hà Nội
15. Nguyễn Trãi (1976) – Toàn tập, Nxb. KHXH, Hà Nội.
16. Nguyễn Hồng Phong (1992), *Xã thôn Việt Nam*, Nxb. KHXH, Hà Nội.
17. Ngô Vi Liễn (1999) – *Tên làng xã và địa dư các tỉnh Bắc Kỳ*, bản dịch, Nxb. VHTT, Hà Nội.
18. Phan Huy Chú (1992) – *Lịch triều hiến chương loạn chí*, Nxb. KHXH, Hà Nội, tập 1.
19. Quốc sử quán triều Nguyễn (1992) – *Đại Nam nhất thống chí*, bản dịch, Nxb. Thuận Hóa, Huế, tập 3.
20. Sở Khoa học công nghệ môi trường, Sở VHTE Hải Hưng (1984, 1987, 1992), *Nghề cổ truyền*, tập 1,2,3.
21. Tạ Long (chủ biên 2006) – *Sự biến đổi các làng nghề La Phù*, Nxb. KHXH, Hà Nội.
22. Trần Quốc Vượng, Đỗ Thị Hào (2000) – *Nghề thủ công truyền thống Việt Nam và các vị tổ nghề*, Nxb. VHTT, Hà Nội.
23. Trần Minh Yên (2004) – *Làng nghề truyền thống trong quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa*, Nxb. KHXH, Hà Nội
24. Trần Minh Yên (2014) – *Làng nghề truyền thống trong quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa*, Nxb. KHXH, Hà Nội.
25. Trần Từ (1984), *Cơ cấu tổ chức làng Việt cổ truyền ở Bắc Bộ*, Nxb. KHXH, Hà Nội.

26. UBND huyện Thanh Oai thành phố Hà Nội – *Đền thờ Quốc Tổ Lạc Long Quân di tích và lễ hội*, Nxb. Lao Động, 2014.
27. UBND huyện Thanh Oai, phòng CN – KH – TM (2006), *Báo cáo tình hình hoạt động sản xuất kinh doanh của các làng nghề CN – TCN năm 2005 tại 13 xã, 44 làng nghề thuộc huyện Thanh Oai*, bản chép tay, lưu tại phòng CN – KH – TM huyện Thanh Oai.
28. Vũ Thanh Hà (2006), *Làng Nhị Khê với nghề tiện truyền thống*, Luận văn Thạc sĩ Văn hóa học, lưu tại khoa Sau Đại học, trường Đại học Văn hóa Hà Nội.
29. Vũ Diệu Trung (2009), *Sự biến đổi Văn hóa làng nghề ở châu thổ Sông Hồng từ 1986 đến nay*, Luận án Tiến sĩ Văn hóa học, lưu tại Viện Nghiên cứu Văn hóa nghệ thuật Việt Nam.
30. Viện Sử học – *Nông thôn Việt nam trong lịch sử*, Nxb. KHXH, Hà Nội., tập I, 1978.